

UPM -KYMMENEN JUURET

Toivo Nordberg

Kuinka syvällä historiassa ovat uuden UPM-Kymmenen juuret? Vastaus riippuu siitä, mikä katsotaan teollisuudeksi. Jos vuosisatoja koskien äärellä vesivoimalla toimineet viljamylyt nähdään oman aikansa teolliseksi toiminnaksi – kuten hyvin voidaan tehdä päästään keskiajalle. Useiden UPM-Kymmenen tehdas paikkakuntien alkuna ovat olleet mylyt, joissa talonpojat kävivät usein vesireittejä pitkin viljaansa jauhattamassa. Hämeen suurin myllykylä oli Valkeakoski keskiajalta 1800-luvun loppupuolelle.

Sahamylyjä koskien rannoille

Koskien rannoille, viljamylyjen viereen nousi pian myös sahamylyjä. Suuremmat sahat, joiden tuotantoa vietiin ulkomaille, sijaitsivat yleensä rannikolla ja jokien varsilla, joita pitkin oli helppo päästä rannikolle. Sellaisten suurten jokien, kuten Kymijoen ja Kokemäenjoen varret olivat kuitenkin varsin sopimattomia tuon ajan sahojen sijoituspaikoiksi. 1600-luvulla oli erityisesti Pietarsaaren seudulla paljon vesisahoja, suurimmillaan kaksikymmentä yksi. Myös Satakunnassa oli kymmenkunta sahaa. Kaajanin Ämmänkoskeen rakennettiin 1600-luvun lopulla suuri saha, jonka venäläiset kuitenkin pian polttivat. Uudenaikaisempi sahateollisuus vientisahoineen levisi Suomeen varsinaisesti 1700-luvulla Viipurin seudulta lähtien. Venäjään kuuluneessa Suomen kaakkoisosassa sahojen perustaminen oli vireää. Sen sijaan ruotsalainen ulkomaankauppapolitiikka lukemattomine rajoituksineen teki vientisahojen perustamisen Ruotsiin kuuluneeseen Suomeen varsin vaikeaksi. Tasan 200 vuotta sitten, 1796 perustettiin kuitenkin Jämsänkosken saha. Kaajanin suuri Ämmän saha valmistui vuonna 1818. Höyrykonetta voimanlähteenään

käyttävien sahojen aika Suomessa alkoi 1860-luvun alussa. Sahoja ei enää tarvinnut rakentaa koskien äärelle. Höyrysahoja rakennettiin vuosikymmenen alussa mm. Jämsänkosken Rekolankoskeen, Raumalle ja Porin Isosantaan. Seikun saha aloitti toimintansa 1872.

UPM-Kymmenen kuuluvista yrityksistä, jotka nykyisin edelleen toimivat samalla nimellä, on vanhin Rosenlew, nykyisin muovipakkausteollisuuteen erikoistunut UPM Packin tulosyksikkö. Yrityksen perustaja, Wilhelm Rosenlew perusti ensimmäisen sahasansa 1830-luvulla. W. Rosenlew & Co aloitti toimintansa vuonna 1853. Kahta vuosikymmentä myöhemmin yhtiöllä oli Porissa ja lähiseudulla useita sahota ja konepaja.

Paperiteollisuuden pääjuuret 125 vuoden syvydessä

Paperiteollisuuden osalta UPM-Kymmenen ensimmäiset pääjuuret ovat jotakuinkin tarkkaan 125 vuoden syvydessä, siis 1870-luvun alkuvuosissa. Silloin pantiin alulle suuressa mitassa Suomen nykyinen, eli puuta raaka-aineenaan käyttävä paperiteollisuus. 1870-luvun alkupuolella Suomeen perustettiin kaikkiaan kahdeksan puuhio-

moa, joista useimpien yhteyteen rakennettiin myös paperitehdas. Näiden uusien tehdaskylien joukkoon kuuluivat muunmuassa Valkeakoski ja Kuusankoski. Valkeakoskella paperin valmistus aloitettiin helmikuussa 1873, Kuusankoski Aktiebolagetin tehtaalla saman vuoden kesällä ja Kymmene Aktiebolagetin tehtaalla vuotta myöhemmin. Kymmene Oy:n perustamisvuodeksi katsotaan 1872. Nämä kolme tehdasta olivatkin maan ylivoimaisesti suurimmat paperitehtaat. Niitä kutsuttiin miljoonatehtaiksi. Kymmene Ab:n perustaja oli tunnettu teollisuusmies A.W. Wahren ja Kuusankoski Ab:n marsalkka Mannerheimin isä, kreivi C.R. Mannerheim. Valkeakosken tehtaan perustivat tamperelaiset apteekkarit E.J. Granberg ja kauppias C.O. Willgren.

Mistä sitten johtui tämä Suomen paperiteollisuuden ensimmäinen suuri investointiboomi? Syitä oli useita, mutta tärkein niistä oli puuhiokkeen valmistuksen keksiminen 1840-luvun lopulla ja menetelmän kehittyminen tehdasmaiseen tuotantoon sopivaksi kahta vuosikymmentä myöhemmin. Lumpun sijasta voitiin nyt ryhtyä käyttämään puuta paperin raaka-aineena, ja puutahan Suomessa riitti. Lumpua tosin tarvittiin edelleenkin, kunnes sellu korvasi sen 1880-luvulta alkaen.

Talouspolitiikka nyt Venäjään kuuluneessa Suomessa muuttui 1850-luvulta vapaamieliseksi ja niinpä höyrusahojen perustaminen sallittiin. Uusia sahoja perustettiinkin runsaasti. Moninkertaiseksi kasvaneen sahatavaran viennin ansiosta myös Suomen maaseudulle virtasi nyt rahaa. Saksan-Ranskan sodan siivittäjä nousukausi 1870-luvun alkuvuosina lisäsi sekin innostusta paperitehtaiden perustamiseen. Tärkeä tekijä oli myös liikenneyhteyksien paraneminen. Rautatie Helsingistä Hämeenlinnan valmistui vuonna 1862 ja Riihimäeltä Pietariin 1870. Venäjän mittaamattomat markkinat olivat nyt käden ulottuvilla. Myös uusia kanavia valmistui helpottamaan sisämaan kuljetusyhteyksiä. Valkeakosken kanava saatiin käyttöön vuonna 1869.

Kaukaan tehtaiden juuret ulottuvat vuoteen 1873, jolloin ruukinpatruuna Robert Björkenheimin perustama lankarul-

latehdas aloitti toimintansa Mänsälässä. Lappeenrannassa Kaukas on ollut vuodesta 1890. Neljä vuotta myöhemmin yhtiö siirtyi eversti Hugo Standerskiöldin omistukseen.

1880-luvulla uusien tehtaiden perustaminen oli vähäisempää, mutta jo toimiville paperitehtaille hankittiin uusia paperikoneita. Markkinatilanne oli heikompi ja Venäjän muuttunut tullipolitiikka aiheutti mm. Valkeakosken tehdasyhtiön konkurssin vuosikymmenen puolivälissä. 1880-luvulta ovat kuitenkin peräisin Valkeakosken ensimmäinen sellutehdas, joka aloitti soodasellutehtaan 1880. Se muutettiin 1886 sulfaattisellutehtaaksi, jollaisena se oli Suomen ensimmäinen. Kuusankoskelle valmistui sulfiittisellutehdas 1886 ja Jämsänkoskelle 1889.

Metsäteollisuuden ensimmäinen suurfuusio

Varsin monien UPM-Kymmenen tehtaiden perustamis- ja laajenusvaiheet ajoittuivat 1890-luvun loppuvuosien ja ensimmäisen maailmansodan alkamisen väliselle ajanjaksolle. Tällöin paperimarkkinoilla vallitsi suhteellisen pitkä ja kohtalaisen yhtenäinen nousukausi. Vaikka poliittiset olot Suomen suuriruhtinaskunnassa olivatkin ajoittain levottomat, oli taloudellinen kehitys melko vakaata. Vuonna 1897 valmistui Robert Elvingin perustama Voikkaan paperitehdas muutaman kilometrin päähän Kymin ja Kuusankosken tehtaista. Viidessä vuodessa Voikkaalle rakennettiin neljä paperikonetta, hiomo ja sulfiittisellutehdas. Ajanjakson merkittävin tapahtuma oli 1904 toteutettu Kymin, Kuusankosken ja Voikkaan Tehdasyhtiöitten sulauttaminen Kymmene Ab:ksi. Kyseessä oli ensimmäinen fuusio Suomen metsäteollisuudessa, mittasuhteiltaan suurfuusio. Kymmenestä tuli Suomen suurin yhtiö ja pohjoismaiden suurin paperinvalmistaja. Ensimmäisen maailmansodan aattona yhtiö osti vielä Juankosken hiomon ja Hallan saha-yhtiön. Kaukaan ensimmäinen sulfiittisellutehdas valmistui 1897 ja toinen 1905. Tampereella aloitti toimintansa Raf. Haarlan paperinjalostus tehdas 1903, Simpeleellä tuli käyntiin paperitehdas 1906 sekä Valkeakoskella Ter-

vasaaren sulfiittiselutehdas ja paperitehdas 1908. Liikemies Kalle Välimaan Paloheimon veljesten tuella perustaman Kajaanin Puutavara Osakeyhtiön saha aloitti tuotannon 1907 ja sulfiittiselutehdas 1910. Joutseno Pulpin sulfaattiselutehdas valmistui 1909.

Myöhemmän Rauma-Repolan alkuna voidaan pitää 1912 tapahtunutta sahan rakentamista Rauman Sampaalalahden rantamille. Rakentajana oli veljesten K.A. ja H.G. Paloheimon perustama yhtiö, joka 1916 sai nimekseen Oy Rauma Wood Ltd. Wilhelm Schauman, monitoiminen pietarsaarelainen liikemies rakennutti ensimmäisen sahasa Pietarsaaren Ahlholmaan 1895. Wilh. Schauman Ab -niminen yhtiö perustettiin 1903. Siitä tuli Suomen vaneriteollisuuden edelläkävijä. Yhtiön ensimmäinen vaneritehdas aloitti toimintansa Jyväskylässä 1912.

Toinen suurfuusio Suomen itsenäistymisen myötä

Vuonna 1916 alkanut ensimmäinen maailmansota ja Suomen itsenäistymisen muodostuivat luonnollisesti virstanpylväiksi myös metsäteollisuudelle. Maailmansotaa edeltäneenä aikana punajalosteiden kysyntä oli vilkasta, hinnat nousivat ja alan yritykset tekivät muhkeita voittoja. Sodan alettua tuotantoa oli pakko vähitellen voimakkaasti supistaa, ja Venäjän vallankumous sekä Suomen vapaussota keskeytti sen 1918 joksikin aikaa kokonaan. Elintärkeät kauppayhteydet itsenäistyneestä Suomesta Neuvosto-Venäjälle katkesivat ja uudet markkinat oli vallattava lännestä.

Itsenäistymisen ajan merkittävien tapahtuma nykyisen UPM-Kymmenen kannalta oli Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön perustaminen. Venäjällä pitkään suomalaisen paperin edustajana toiminut ja vapaussodan jälkeen kenraaliksi ylennetty Rudolf Walden liitti 1920 yhteen Simpeleen, Myllykosken ja Jämsänkosken tehdasyhtiöt. Näin syntyi Kymmenen jälkeen maan toiseksi suurin paperiteollisuusyritys, johon myöhemmin liitettiin myös Valkeakosken tehtaas.

Maailmansodan vuoksi monet vireillä olleet tehdashankkeet siirtyivät 1920-luvun

alkuun. Rauman sulfiittiselutehdas valmistui 1920. Ensimmäisen maailmansodan aikana perustettu laivaveistämö tuli olemaan telakkateollisuuden ja 1919 aloittanut konepaja metalliteollisuuden alku Raumalla. Rosenleuille Poriin valmistuivat sulfaattiselutehdas seuraavana vuonna. Kajaanin ensimmäinen paperikone aloitti tuotannon niin ikään 1920. Raf. Haarlan paperitehdas Tampereella käynnistyi 1921.

Kansainvälistymistä 1920-luvulta

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tämän enempää ryhtyä esittelemään UPM-Kymmenen fuusioituneiden konsernien, niiden tehtaiden ja tytäryhtiöiden myöhempää kehitystä kohti nykypäivää. On kuitenkin paikallaan lyhyesti käsitellä kahta kehityskaarta, nimittäin kansainvälistymistä ja fuusioita.

Kansainvälistyminen, eli tuotannon aloittaminen ulkomailla tapahtui eräiltä osin jo maailmansotien välisenä aikana. Vuonna 1927 Raf. Haarla perusti Tallinnaan paperinjalostustehtaan, jossa valmistettiin mm. kirjekuoria ja kirjepaperia. Kymi-yhtiö hankki 1930 osake-enemmistön englantilaisesta Star Paper Mill Co Ltd:sta, jolla oli paperitehdas Blackburnissa. Seuraavana vuonna Star-yhtiöön liitettiin toinen englantilainen paperitehdas.

Yhtyneiden Paperitehtaiden ensimmäinen, vähemmän onnistunut kansainvälistymisen vaihe alkoi 1950-luvulla, jolloin perustettiin ja hankittiin paperisäkkitehtaita ja pieniä paperitehtaita lähinnä Israelista, Italiasta ja Englannista. 1960-luvulla Kymi toteutti yhdessä Kaukaan kanssa hyvin merkittäväksi muodostuneen ulkomaisen investoinnin, Nordland Papier GmbH:n perustamisen Saksaan. Yhtiö oli mukana myös perustamassa Eurocan-yhtiötä Kanadaan.

Kymmenen viime vuosien merkittävimmät ulkomaiset investoinnit olivat kaksi paperitehdasta käsittävän Chapelle Darblay SA:n ostaminen ja Caledonian LWC-paperitehtaan rakentaminen Skotlanttiin.

Yhtyneiden kansainvälistymisen nykyvaihe alkoi 1980-luvun alussa, jolloin alettiin rakentaa tai ostaa paperinjalos-

tustehtaita ulkomailta. 1990-luvun puolivälissä Yhtyneiden jalostusteollisuudesta oli yli puolet Suomen ulkopuolella. Suurimmat yksittäiset investoinnit olivat Shottonin ja Stracelin sanomalehtipaperitehtaat. Rauma-Repolan kansainvälistyminen tapahtui erityisesti 1980-luvun loppupuolella, jolloin yhtiö hankki ulkomailta etenkin konepaja- ja muovipakkausteollisuutta.

Suuret yrityskaupat ja fuusiot tulivat tavallisiksi 1980-luvulla

Fuusiot kuuluvat luonnollisesti hyvin olennaisena osana UPM-Kymmeneen sulautuneiden yritysten menneisyyteen. Isot yrityskaupat ja fuusiot olivat kuitenkin pitkään hyvin harvinaisia, eikä UPM-Kymmene -fuusion tapaisesta sulautumisesta olisi voitu uneksiakaan, ennen kuin aivan viime aikoina. Rauma-Repolan perustaminen 1951 oli sekin aikansa suurfuusio. Silloin liitettiin yhteen kolme Kansallis-Osake-Pankin hallinnassa ollutta puunjalostus- ja konepajateollisuutta harjoittavaa yhtiötä, Rauma-Raahe Oy, Repola-Viipuri Oy ja Lahti Oy.

Samoihin aikoihin tapahtui myös merkittävä diffuusio, Yhtyneiden Paperitehtaiden jako. Yhtiön päätehdas, Myllykoski, erosi omaksi yhtiökseen vuoden 1952 alusta. Vuonna 1976 Raf. Haarla -yhtiö sulautettiin Yhtyneisiin.

1980-luvulla alkoi yrityskauppa- ja fuusioasioissa todella tapahtua. Kymiyhtiö hankki 1982 osake-enemmistön osakkuusyhtiöstään, sähkölaitteita valmistavasta Oy Strömberg Ab:sta. Sulautumisen jälkeen konserni toimi kolme vuotta nimellä Kymi-Strömberg Oy. Vuonna 1985 Kymiyhtiö myi metalliteollisuutensa keskeisen osan, Högfors-valimon, ja seuraavana vuonna Strömbergin. Kaukas- ja Schauman -fuusioiden seurauksena vuosina 1986–88 muodostui Kymmene Oy.

Yhtyneisiin liitettiin vuosina 1988–89 Joutseno Pulp ja Kajaani Oy. Vuoden 1991 alusta sulautettiin Rauma-Repola ja Yhtyneet Paperitehtaat Repola Oy:ksi.

Näin olivat asetelmat muotoutuneet ennen UPM-Kymmene -fuusiota.

Kirjoittaja on UPM-Kymmene Oy:n historianutkija